

МОНГОЛ УЛС

Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл (P118109)
Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл - Нэмэлт
санхүүжилт (P145349)

ТАЙЛАН БА ЗӨВЛӨМЖ

2015 ОНЫ 7 ДУГААР САРЫН 2-НЫ ӨДӨР

Хяналтын хороо
СБХОУБ • ОУХА
ДЭЛХИЙН БАНК
ГРУПП

ТАЙЛБАР: Энэхүү баримт бичгийг Англи эхээс нь орчуулав. Аливаа нэг зөрүүтэй илэрхийлэл байх аваас Англи эхийг баримтална. Энэ баримт бичгийн Англи эх цорын ганц албан ёсны хувилбар болно.

Хяналтын Хороо

Хяналтын хороонд ирүүлсэн хүсэлтэд гаргасан тайлан ба зөвлөмж

**Монгол Улс: Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл (P118109)
Уул уурхайн дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төслийн - Нэмэлт санхүүжилт
(P145349)**

А. Удиртгал

1. 2015 оны 2-р сарын 10-ны өдөр Хяналтын хороо (цаашид “Хороо” гэх) Монгол Улс, ОХУ-ын орон нутгийн байгууллага болон иргэдийн төлөөллөөс хянан шалгалт хийлгэх хүсэлт хүлээн авсан. Дээрх бүлгүүд УУДБХОДТ (P118109) болон УУДБХОДТ-Нэмэлт санхүүжилтийн (P145349) цаашид эдгээр 2 төслийг “УУДБХОДТ” эсвэл “Төсөл” гэнэ дор санхүүжиж буй үйл ажиллагааны улмаас учирч болзошгүй ноцтой байдлын талаар хандсан юм. Хүсэлт гаргагчид хорооноос тэдний хувийн нууцыг хадгалахыг хүссэн бөгөөд “Хил хязгааргүй гол мөрөн” хэмээх байгууллагаас хүсэлтэд хамаарах асуудлаар харилцаж байх 2 хүнийг Монгол, Орос Улсад төлөөлүүлэн томилсон байна.

2. Хүсэлтэд Дэлхийн банк санал болгож буй Шүрэнгийн усан цахилгаан станц төсөл (Шүрэнгийн УЦС) болон Орхон Говь ус дамжуулах төслийн (ОГТ)-ийн Үнэлгээний судалгааг дэмжиж байгаа нь Монголын Сэлэнгэ мөрөн болон ОХУ-ын нутаг дахь Байгаль нуурын усны нөөцөд эргэж нөхөгдөшгүй нөлөө үзүүлнэ гэдгийг дурьджээ.

3. Хороо 2015 оны 3 дугаар сарын 15-ны өдөр хүсэлтийг бүртгэн авч Банкны удирдлага болон Гүйцэтгэх захирлын зөвлөлд (цаашид “Зөвлөл” гэх) мэдэгдсэн. Удирдлага 2015 оны 4 дүгээр сарын 21-ний өдөр хариу ирүүлсэн. Албан ёсны томилолтын үеэр Хороо Монгол Улс болон ОХУ-ын нутагт оршин сууж буй нутгийн иргэдээс тэдний хүсэлтэнд оруулах нэмэлт баримтыг хүлээн авсан.

4. 2015 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдөр Хороо энэхүү хүсэлттэй төстэй асуудлыг хөндсөн Байгаль нуур (Дэлхийн өвд бүртгэгдсэн газар)-д хамааралтай санал болгож буй Орхон Говь төсөл болон Шүрэнгийн УЦС-төслийн эрсдлийн талаарх ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өвийн хөтөлбөрийн илтгэлтэй танилцах боломж олгож илтгэлийг илгээх хугацааг 2015 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдөр хүртэл хойшлуулж өгөхийг Зөвлөлөөс хүссэн юм.

Б. Төсөл

5. УУДБХОДТ нь Олон улсын хөгжлийн агентлагийн санхүүжигдэх техникийн туслалцааны үйл ажиллагаа бөгөөд 2011 оны 5 дугаар сарын 10-нд Зөвлөл 25 сая ам.долларын төсөв батласан ба 2016 онд дуусахаар төлөвлөгдсөн. Нэмэлт санхүүжилт болох 4,2 сая ам.доллар 2014 онд батлагдсан. Төслийн хөгжлийн зорилтууд нь “санхүүжилтийн эх үүсвэрээс үл хамааран уул уурхай болон боловсруулах үйлдвэрлэлийг дэмжих дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт хийхийг дэмжих, дэд бүтцийн төслүүдийг бэлтгэж, хэрэгжүүлэх дотоодын чадавхийг нэмэгдүүлэхэд орших” юм¹. Монгол Улсын Сангийн яам төслийн хэрэгжилтийг хариуцах бөгөөд удирдлага нь Төслийн удирдах хороо (ТУХ)-нд төвлөрнө. ТУХ-ны гол үүргийн нэг нь УУДБХОДТ-ийн хүрээнд гүйцэтгэх дэд төслүүдийг тодорхойлох болон төлөвлөлтийг үнэлэх явдал юм.

6. УУДБХОДТ нь: (i) дэд бүтцийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих, (ii) чадавхийг бэхжүүлэх болон мэдлэг шилжүүлэх, (iii) гүний усны менежментийг сайжруулах, ба (iv)

¹ Төслийн үнэлгээний баримт бичиг. Монгол Улсын Уул уурхайн дэд бүтцийг хөрөнгө оруулалтыг дэмжих төсөл. 2011 оны 4 дүгээр сарын 7. (ТҮББ) : 4.

төслийн менежмент² гэсэн 4 бүрэлдэхүүн хэсэгтэй. Хүсэлт ерөнхийдөө 1-р бүрэлдэхүүн хэсгийн талаар авч үзжээ. Энэхүү бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд Төсөл нь урьдчилсан ТЭЗҮ, ТЭЗҮ болон байгаль орчны үнэлгээний судалгаа зэргийг багтаасан Монголын уул уурхайн салбарын хөгжлийг дэмжих санал болгож буй дэд төслүүдийн төрөл бүрийн үнэлгээний ажлыг санхүүжүүлэх явдал юм. УУДБХОДТ-ийн Төслийн үнэлгээний баримт бичиг (ТҮББ)-г дурдсанаар эрчим хүч, тээвэр, мэдээллийн технологи, холбоо харилцаа, усан хангамж, орон сууц, нийгмийн хөгжил, ложистик болон хилийн боомтын тоног төхөөрөмж зэрэг салбарын төслүүд дэмжигдэх боломжтой юм.

7. Төслийн хэрэгжилтийн явцад тодорхой дэд төслүүд тодорхойлогдоход Банкны хамгааллын бодлогын хүрээний сонголтыг дэд төслийн түвшинд гүйцэтгэх болно гэж ТҮББ-т дурдсан байна. Бэлтгэл ба үнэлгээний явцад зөвхөн Байгаль орчны үнэлгээ (БОУ)-ний бодлогын эхлэл тавигдсан бөгөөд “Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын тогтолцоо”-ны бэлтгэл ажилд чиглэгдэх дэд төслийн түвшний хамгааллын бодлогын шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлох болон хамгааллын бодлоготой холбогдох шаардлагуудыг тодруулсан юм. Энэ төсөл нь А категорид хамаарна.

8. Төслийн баримт бичгийн өөрчлөлт. 2014 оны 4 дүгээр сарын 14-нд Зөвлөл УУДБХОТ-ийн төслийн баримт бичигт орсон нэмэлт өөрчлөлтийг баталсан.³ Төслийн хөгжлийн зорилтууд өөрчлөгдөөгүй үлдсэн хэдий ч дараах таван нэмэлт хамгааллын бодлогыг эхлүүлэхээр болсон. Үүнд: байгалийн амьдрах орчин, соёлын биет нөөц, албадан нүүлгэн шилжүүлэлт, далангийн аюулгүй байдал болон олон улсын усан замын холбогдолтой бөгөөд эдгээр нь сонгогдсон дэд төслүүдийг хэрэгжилтийн шатанд авч үзэх боломжтой юм. Түүнчлэн, “БОНУХ” нь шинэчлэгдсэн бөгөөд төслийн гүний усны бүрэлдэхүүн хэсэг нь өргөжсөн.

9. Төслийн шинэчилсэн баримт бичигт УУДБХОТ-ийн хүрээнд үнэлэгдэх зургаан дэд төслийг ТУХ тодорхойлсон байна. Эдгээрээс хоёр нь хянан шалгалт хийлгэх хүсэлтэнд дурдагдсан Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслүүд⁴ юм. Баримт бичигт төслийн үнэлгээний судалгаа нь (i) төслийн тодорхойлолт ба шалгалтыг “БОНУХ”-тэй нийцэж буй эсэхийг тодорхойлох, (ii) Урьдчилсан ТЭЗҮ судалгаа (iii) Байгаль орчин, нийгмийн нөлөөллийн байдлын үнэлгээ (БОННБУ)-г багтаасан ТЭЗҮ судалгаа гэсэн гурван үе шаттай явагдах талаар тусгажээ.

10. Төслийн байдал. Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийн (i), (ii) үе шат бүрэн хэрэгжсэн. ТЭЗҮ судалгааны Ажлын даалгаврын (АД) төсөл боловсруулагдсан бөгөөд эдгээр судалгааг хийх зөвлөхүүдийг сонгон шалгаруулах олон улсын тендерийн үйл ажиллагаа явагдаж байна. Эдгээр дэд төслийн БОННБУ-ний АД-ыг эцэслэн боловсруулж байна.

11. Шүрэнгийн УЦС. Урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааны явцад Сэлэнгэ мөрөн дээрх Шүрэнгийн УЦС-ын байршлын хувилбарын тоо хоёр болтлоо буурч, өртөг нь 350-720 сая ам.долларын хооронд хэлбэлзэж, суурилуулах тоног төхөөрөмжийн хүчин чадал 160-240 MW хооронд байхаар авч үзжээ. УЦС-ын газар нутаг нь Монгол Улсын нутагт, харин 500 км доошлоод Сэлэнгэ мөрний адаг болон Байгаль нуурт хүрэх ба эдгээр нь хоёулаа ОХУ-ын нутагт оршино. УЦС-ын тодорхой байршлыг ТЭЗҮ судалгаагаар тогтооно. Далангийн ус хуримтлуулах талбай нь Сэлэнгэ мөрний адаг (Ус намгархаг газрын тухай конвенц)-ийн зарим нэг хэсэг болон Байгаль нуур (ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өвд бүртгэгдсэн газар)-г нөлөөлөх юм. Шүрэнгийн УЦС-ын зорилго нь уул уурхайн салбарыг эрчим хүчний тогтвортой эх үүсвэрээр хангах болон нүүрснээс хэт хамааралтай байгаа одоогийн Монгол Улсын цэвэр эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг дэмжихэд оршино.

12. Орхон-Говь ус дамжуулах төсөл нь гадаргын усыг хуримтуулах болон урсацын

² ТҮББ: 5.

³ Төслийн баримт бичиг, УУДБХОДТ, 2014 оны 3 сарын 18.

⁴ ТҮББЗ-р тал, 9

тохируулга хийх замаар Орхон гол дээр далан, усан санг байгуулах ажлуудаас бүрдэнэ. Үүнд 900-1000 км урттай дамжуулах хоолой ашиглан усыг Өмнөд Говийн бүс нутаг руу дамжуулах ажил багтах юм. Төлөвлөсөн зардал нь 600 саяас 1 тэрбум долларын хооронд байна. Энэхүү төсөл нь нутгийн оршин суугчид болон уул уурхайн салбарыг усны тогтвортой эх үүсвэрээр хангах, аль хэдийнэ багасаад байгаа гүний усны нөөц ашиглалтыг бууруулах зорилготой юм.

С. Хүсэлт

13. Хүсэлтийг товчлон доор нэгтгэв. Хүсэлт гаргагчдын анхаарлаа хандуулсан асуудлыг энэхүү тайлангийн Ажиглалтын хэсэгт нарийвчлан тусгав. Хавсралт 1-д Хүсэлтийг бүрэн эхээр нь оруулав.

14. Хүсэлтэд Дэлхийн банкнаас санхүүжүүлсэн болон санхүүжүүлэх УУДБХОДТ-ийн Бүрэлдэхүүн хэсэг 1-д багтсан “Орхон голын орон нутгийн болон урсгалыг зохицуулах төсөл” (төслийн баримт бичигт Орхон-Говь ус дамжуулах төслийг ингэж нэрлэсэн) болон Шүрэнгийн УЦС гэсэн хоёр дэд төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ болон эцсийн ТЭЗҮ судалгаа нь Монгол болон ОХУ-ын оршин суугчид, байгаль орчинд эдийн засаг, нийгэм, хүрээлэн буй орчны залруулж болшгүй нөлөө үзүүлж болохыг дурьджээ.

15. Хүсэлт гаргагчид хил дамнасан болон хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ зэргийн сонгон шалгаруулалт хийсэн байдал нь тодорхой биш, олон хувилбарт болон эрсдэлийн үнэлгээнд суурилагүй зэргээр дэд төслүүдийг тодорхойлохдоо Банкны бодлогыг зөрчсөн гэсэн нэхэмжлэл гаргасан. Тэд мөн урьдчилсан ТЭЗҮ судалгаа зэрэг төслийн баримт бичгийг олон нийтэд ил болгоогүй, дэд төслүүдийн үйл ажиллагаанд өртөх оршин суугчдад болон иргэний нийгэмд хандсан зөвлөлдөх уулзалт нь хангалтгүй байсан гэж үзжээ.

16. Хүсэлт гаргагчид нь Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийн сонголт нь Байгаль нуур болон Сэлэнгэ мөрний экосистем нь “дэлхийн байгаль хамгааллын тэргүүн” ач холбогдолтой хэмээн тодорхойлогдсон, Сэлэнгэ мөрөн ба Орхон гол нь хоёулаа байгалийн чухал амьдрах орчин учраас асуудал тавьж байна. Түүнчлэн, тэд Шүрэнгийн УЦС нь уул уурхайн салбарт шууд хамаарахгүй ба 2009 оноос хийгдсэн Өмнөд говийн уул уурхайн салбарын эрчим хүчний судалгаанд усан цахилгаан станц нь уул уурхайн үйлдвэрлэлд хамааралгүй гэдгийг Банк анхаарч үзээгүй хэмээн нэхэмжлэлдээ дурджээ.

17. Хүсэлтэд Шүрэнгийн УЦС болон Орхон-Говь төслийн үйл ажиллагааны улмаас Монгол Улс, ОХУ-ын орон нутгийн иргэд, хүрээлэн буй орчинд усны амьтдын чөлөөт нүүдэл багасах, загасны нөөц буурах, урсгал усны шим тэжээл болон тунадасны хэмжээ алдагдах, урсгалын хэмжээ багасах, байгалийн усны хэм өөрчлөгдөх (эрүүл мэндийг эрсдэлд оруулах) байгалийн унаган төрх алдагдах аюул, хүлэмжийн хийн ялгаруулалт ихсэх болон Байгаль нуурын усны хэмжээ багасах зэргийг дурдаж энэ нь ноцтой хор уршиг учруулж болзошгүй гэдгийг тэмдэглэсэн. Хүсэлт гаргагчид мөн дээрх хоёр төсөл нь Монголын өмнөд хэсгээр нутгийнхны уламжлалт мал аж ахуйн ус болон тэжээлийн нөөцийг бууруулах, усан сангийн үерийн улмаас тариалангийн талбай болон малын тэжээл ховордох, эко аялал жуулчлал хийх боломжийг үгүй хийх, Байгаль нуур мэтийн түүх, археологийн дурсгалт газрууд соёлын мөн чанараа алдах зэргээр нийгэмд хор хохирол үзүүлэх байдал урган гарах магадлалтайг дурдсан байна.

18. Хүсэлтэд Дэлхийн Банк нь Төслийн хөрөнгө оруулалтын санхүүжилт, Байгалийн амьдрах орчин, Байгаль орчны үнэлгээ, Олон улсын усан зам, Мэдээлэл ашиглалт, Усны нөөцийн удирдлага, Албадан нүүлгэн шилжүүлэх, Соёлын биет нөөц зэрэг бодлогыг мөрдөж ажиллаагүй гэж үзсэн байна.

Д. Удирдлагын хариулт

19. Удирдлагын хариултыг товчлон доор нэгтгэв. Хариултын бүрэн эх тайлангийн Хавсралт 2-д бий.

20. Удирдлага УУДБХОДТ нь дэлхийн хамгийн баян нүүрс, зэс, алт, уран болон төмрийн

хүдрийн орд газартай орны хувьд Монгол орны уул уурхайн үйл ажиллагааг тогтвортой хөгжүүлэх дэд бүтэц болон тогтолцооны зохицуулалтыг байранд нь оруулах стратегийн дэмжлэгийн нэг хэсэг болохыг хариундаа тэмдэглэсэн юм. Энэ утгаараа, УУДБХОДТ нь томоохон хэмжээний дэд бүтцийн төсөл дэх Банкны бодлого, үйл ажиллагааны олон улсын хамгийн шилдэг туршлагыг дагах, хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээг багтаасан байгаль орчин, нийгмийн нөлөөний үнэлгээг хийхэд Засгийн газарт туслах явдал юм. Тиймээс Удирдлага УУДБХОДТ-ийн хүрээнд сонгогдсон дэд төслүүд дэх Банкны оролцоо нь ил тод байдал, системтэй хандлага, үнэлгээ болон судалгааны чадавхийг нэмэгдүүлэх болно гэж үзэж байна. Эцсийн зорилго нь мэдээлэлтэй, тогтвортой шийдвэр гаргахад иж бүрэн, системтэй шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалгаа хийхэд Монгол Улсад туслах явдал юм.

21. Байгаль орчин, нийгмийн удирдлагын хүрээ (БОНУХ) нь УУДБХОДТ-ийн хүрээнд бэлтгэгдсэн. БОНУХ нь төслийн ирээдүйн хэрэгжилтийг тусгайлан авч үзсэн бөгөөд УУДБХОДТ-ийн дэмжлэгтэй хийх судалгаа нь БОНУХ-ний нэг хэсэг байх юм. Удирдлага *“БОНУХ нь Монголын байгаль орчны болон нийгмийн салбарын хууль тогтоомж болон ДБ-ны хамгааллын бодлогод хамаарахуйцаар хүрээлэн буй орчин болон нийгмийн нөлөөллийг бууруулах, багасгах, болон аливаа чадавхийг санхүүжүүлэх газрууд болон хэмжүүрийг тодорхойлох зэргээс аль болох зайлсхийснээ батлахаар эрмэлзэж ирсэн”*⁵ гэдгээ тодорхойлж байна.

22. *Дэд төслүүдийн сонголт.* Удирдлага хариултандаа дэд төслүүдийн сонголт, үнэлгээ нь УУДБХОДТ-ийн тусламжтайгаар хийгдэж, үнэлэгдсэн гэдгийг тайлбарласан байна. Мөн Төслийн үнэлгээний баримт бичиг (ТҮББ)-т төслийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих Төслийн удирдах Хороо (ТУХ) байгуулсныг тэмдэглэсэн байна. Түүний үүрэг хариуцлагуудын нэг нь УУДБХОДТ-ийн хүрээнд гүйцэтгэх дэд төслүүдийг тодорхойлох, шийдвэр гаргах явдал юм. ТУХ нь энэхүү Хүсэлтэнд дурдагдсан Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийг оруулаад нийт зургаан дэд төслийг сонгон шалгаруулсан. Банк 2014 оны 11 дүгээр сард УУДБХОДТ-ийн цар хүрээ ба зорилготой нийцэн сонгогдсон зургаан дэд төслийг баталгаажуулж, олон улсын зөвлөхүүдийн тусламжтайгаар дэд төсөл нэг бүрийн техникийн судалгаанд хяналт тавих ажлын хэсгийг байгуулсан. ТУХ нь мөн УУДБХОДТ-өөр дамжуулан туслах дэд төсөл бүрийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх журмыг баталсан. Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төсөл нь дараахь гурван үе шаттай чиг хандлагыг баримтална. Үүнд: 1-р үе шат эхний шатны техник, санхүү, байгаль орчин болон нийгмийн нөлөөлөлд хийх шинжилгээ; 2-р шатанд, урьдчилсан ТЭЗҮ судалгаа; 3-р шатанд, ТЭЗҮ судалгаа болон хүрээлэн буй орчин, нийгмийн нөлөөллийн байдалд хийх үнэлгээ багтана. Удирдлага 3-р шатанд *“ДБ-ны бодлого, журмад заасны дагуу оролцогч талуудыг хамруулсан олон нийтийн зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулагдах болно”* гэдгийг мэдэгдсэн.⁶

23. *УУДБХОДТ-ийн цар хүрээ болон үйл явц.* Удирдлага УУДБХОДТ-ийн хүрээнд сонгогдсон дэд төслүүд нь төслийн хамрах хүрээг зөрчсөн гэх нэхэмжлэлтэй санал нийлэхгүй байна. Энэ нь уул уурхайн үйл ажиллагааны хөгжлийг дэмжих зайлшгүй шат болох хөрөнгө оруулалтанд багтаж үнэлэгдэхээр сонгогдсон дэд бүтцийн хэлбэр нь эрчим хүчний хангамжийг нэмэгдүүлэх УУДБХОДТ-ийн төслийн зорилгод зааснаар нотлогдож байгаа юм. Удирдлага УУДБХОДТ-өөр дэмжигдэх үйл ажиллагаа нь томоохон хэмжээний дэд бүтцийн төслүүдийн хувьд олон улсын хамгийн шилдэг туршлага болон ДБ-ны бодлого, журмыг баримталсан гэдгийг нэмж тэмдэглэж байна. Дээр дурьдсанчлан Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төсөл нь гурван үе шат чиг хандлагыг баримталсан. Эхний шатанд Үнэлгээний тайланг боловсруулсан ба 2 дахь үе шатанд хийгдэх урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааны Ажлын даалгаврыг боловсруулсан юм. Удирдлага *“шийдвэрийг ТУХ болон Банк гаргана”* гэж журманд заасныг дурдаж байна. ТУХ-ноос ТЭЗҮ боловсруулах үе шатыг эхлүүлэхийг санал болгосон боловч Банк 2014 оны 11 дүгээр сард Шүрэнгийн УЦС, Орхон Говь төслийн урьдчилсан ТЭЗҮ, бэлтгэл судалгааг тус бүр *“шаардлага хангасан”* хэмжээнд хийж дууссаны дараа баталгаажуулахаа мэдэгдсэн.

24. Удирдлага Банкны бодлогын дагуу оролцогч талуудын зөвлөлдөх уулзалтыг Үнэлгээний судалгааны гүйцэтгэлийн дараагаар зохион байгуулах болно хэмээн хариултандаа мөн

⁵ Удирдлагын хариу: 11

⁶ Удирдлагын хариу: 12

тэмдэглэсэн байна. Түүнчлэн санал болгож буй дэд төслүүдийг хянах Шинжээчдийн баг байгуулан ажиллах болно.

25. *Хувилбаруудын шинжилгээ.* Хариултанд УУДБХОДТ-ийн хүрээнд тогтоосон хувилбаруудыг шинжлэн дүгнэх үйл явц нь томоохон хэмжээний дэд бүтцийн үйл ажиллагааны талаарх олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн үйл явцын дагуу хийгдэж байгааг тэмдэглэсэн байна. Шүрэнгийн УЦС-ын хувьд хувилбаруудын анхны шинжилгээг Азийн хөгжлийн банкнаас санхүүжүүлсэн Монгол дахь эрчим хүч үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх Эрчим хүчний салбарын төлөвлөгөөний хүрээнд хийсэн юм. Уг төлөвлөгөөнд тусгагдсан санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС-ын төслийн хоёр үндсэн хувилбар нь нүүрс хэрэглэдэг эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх ба ОХУ-аас эрчим хүч импортлохыг нэмэгдүүлэх байв. Эрчим хүчний салбарын төлөвлөгөөнд эдгээр хувилбарыг “хамгийн боломжит эдийн засаг, санхүүгийн өрсөлдөхүйц нөхцөл” хэмээн тодорхойлсон. Энэхүү төлөвлөгөөнд нүүрс хэрэглэдэг станцуудтай харьцуулахад усан цахилгаан станц нь үр ашигтай бөгөөд оршин тогтнох чадвартай тул Сэлэнгэ мөрөн дээрх усан цахилгаан станцыг хөгжүүлэх нь хамгийн чухал хэмээн санал болгосон байна. Түүнчлэн төлөвлөгөөнд салхи, нарны эх үүсвэр нь усан болон нүүрсэнд суурилсан эрчим хүч үйлдвэрлэлийг бүрэн орлож чадахгүй гэдгийг дурьдсан байна. Удирдлага энэхүү судалгааны үнэлгээний нөхцлийг цаашид хэрэглэж болохыг тэмдэглэж байна.

26 Нүүрсээр галладаг станцууд болон импортын эрчим хүчийг нэмэгдүүлэх нь санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС-ын урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааны үед харьцуулах хамгийн боломжит нөхцөл байсан. Сүүлд нь Сэлэнгэ мөрөн дээрх усны эрчим хүч үйлдвэрлэлийн хөгжлийн байршлуудын хувилбар тус бүрд нь шинжилгээ хийн тодорхойлсон байна. Урьдчилсан ТЭЗҮ судалгаа нь Эрчим хүчний салбарын төлөвлөгөөнд Шүрэнгийн УЦС-ын хөгжлийн тэргүүлэх ач холбогдлыг тодорхойлсон зөвлөмжийг баталгаажуулсан байна. Энэхүү боломжит хоёр нөхцлийг хэлбэрийн хувьд тодорхойлсон бөгөөд цаашид энэхүү хоёр байршлын ТЭЗҮ судалгааг үргэлжлүүлэхийг санал болгожээ. Удирдлага ТЭЗҮ болон БОННБҮ-ний Ажлын даалгаварт эдгээр зөвлөмжийг багтаасан болохыг тэмдэглэж байна.

27 Орхон Говь төслийн хувьд, бэлтгэл судалгаа нь Өмнөд говийн бүс нутаг дахь гүний усны нөөц болон усны хэрэгцээнд шинжилгээ хийх боломж олгосон юм. Үр дүнд нь гүний усны нөөц нь дарагдмал бөгөөд нөхөн сэргээгддэггүй, усны хэрэгцээ өсч байгааг тодотгохын зэрэгцээ Өмнөд говийн бүсийн усны хангамжийг урт хугацаанд хангахад Орхон говь төсөл нь цаашдын үнэлгээний ач холбогдлыг онцолсон байна. Орхон Говь төслийн үнэлгээний судалгаа нь эрчим хүчний эх үүсвэрээс илүүтэйгээр усан хангамжийн эх үүсвэрийн асуудалд түлхүү анхаарсан байна. Урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааг үргэлжлүүлэхийн өмнөх шатанд нарийвчилсан бэлтгэл судалгаа нь санал болгож буй төслийн нарийн төвөгтэй, тодорхойгүй байдлыг тодруулахад чиглэсэн байна. Усан хангамжийн хувилбарт нөхцлүүдийг шинжилсэн бөгөөд Орхон голоос хоолойгоор ус татах болон орон нутгийн гүний усны эх үүсвэрийг ашиглах гэсэн хоёр хувилбарыг хослуулах нь хамгийн шилдэг шилдэг арга зам болохыг тогтоосон байна. Энэ судалгааны талаар Орхон Говь төслийн урьдчилсан болон жинхэнэ ТЭЗҮ судалгааны Ажлын даалгаварт тэмдэглэсэн байна.

28 *Хуримтлагдах нөлөөллийн шинжилгээ.* Удирдлага санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС-ын БОННБҮ нь ирээдүйд Сэлэнгэ мөрний дэд бүтцийн хөгжлөөс хуримтлагдах нөлөөллийн шинжилгээг багтааж байгааг тэмдэглэж байна. Мөн удирдлага энэхүү шинжилгээнд дараагийн 20 жилийн хугацаанд усны эрчим хүчний дэд бүтцээс үүсэлтэй Байгаль нуур болон Сэлэнгэ мөрөн дээрх байгаль орчин, нийгмийн нөлөөлөл, доод урсацын дагуу байршилд үзүүлэх нөлөөллийн шинжилгээ багтаж байгаа талаар нэмж байна. БОННБҮ-нд хэрэв дэд төслүүд хэрэгжсэн тохиолдолд төслүүдийн нөлөөг хянах, багасгах болон боломжит нөлөөллөөс урьдчилан сэргийлэх нарийвчилсан Байгаль орчны удирдлагын төлөвлөгөө мөн багтах юм.

29 *Орхон Говь төслийн БОННБҮ.* Хариултад Орхон Говь төслийн БОННБҮ-ний хүрээнд Бүс нутгийн байгаль орчны үнэлгээ болон төслийн бусад хэсгүүдэд зориулсан гурван тусдаа БОННБҮ (усны урсгалыг зохицуулах бүтэц ба усан сан, ус дамжуулах хоолой, шахуургын станц ба усны эрчим хүчний хэрэгсэл, эрчим хүч дамжуулах шугам)-г багтаасан хэд хэдэн ялгаатай үнэлгээ хийгдэх талаар дурджээ. Хариултад дурьдсаны дагуу эдгээр шинжилгээнүүд нь байгаль

орчинд үзүүлэх нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөө, дахин суурьшуулалтын төлөвлөгөө болон шаардлагатай тохиолдолд нутгийн уугуул иргэдийн хөгжлийн төлөвлөгөөний бэлтгэлийг агуулах болно.

30 *Хил дамнасан нөлөөллүүд.* Удирдлага санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС, Орхон Говь төслүүд нь Орхон гол нь Сэлэнгэ мөрний цутгал, улмаар ОХУ-ын нутаг дахь Байгаль нуурт цутгаж хил дамнасан нөлөө үзүүлдэг тул олон улсын усан замын хувьд баримтлах Банкны бодлого нь (ҮАБ 7.50) УУДБХОДТ-д тохирно гэж үзэж байна. Эрэг орчмын бүсийн оролцогчдод мэдэгдэл хүргүүлэх тухай ҮАБ 7.50 дахь шаардлага нь УУДБХОДТ-ийн нэг хэсэг болон хэрэгжиж байгаагүй юм. Банкны удирдлага бодлогодоо онцгой тохиолдолд “санхүүжүүлэхээр төлөвлөсөн төслийн үйл ажиллагаанаас үүссэн нөхцөл байдлыг анхааралдаа авна” гэж баталсан байна. Удирдлага санал болгож буй хоёр төслийн БОННБҮ-ний Ажлын даалгаварт эрэг хавийн оролцогчидтой холбогдолтой байж болзошгүй асуудлын шинжилгээг багтасныг дурдсан байна.

31 Удирдлага Монгол Улс, ОХУ-ын Засгийн газрууд хоёр дэд төсөл болон тэдгээрийн болзошгүй нөлөөллийн талаар хоёр талын хамтарсан зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулсан талаар мэдэгдсэн. 2014 оны 8 дугаар сард Монгол Улс, ОХУ-ын ШУА хооронд үнэлгээний судалгааг хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллах харилцан ойлголцлын санамж бичигт гарын үсэг зуржээ. 2015 оны 3 дугаар сард ОХУ-ын төлөөлөгчид Монголын холбогдох байгууллагуудтай уулзалт хийсний үр дүнд Шүрэнгийн судалгааны хамтын ажиллагааны протокол зурагдсан.

32 *Байгаль нуур ба Сэлэнгэ мөрний адаг.* Удирдлага дээрх хоёр газар нь Дэлхийн өвийн конвенци болон Рамсарын конвенцийн аль алинд нь тусгагдсан чухал газар болохыг хүлээн зөвшөөрсөн. УУДБХОДТ-өөр дамжуулан Банк Монгол Улсын олон улсын гэрээний нөхцөлд заасан үүрэгт хамаарах үйлдэлд шинжилгээ хийсэн. Удирдлага УУДБХОДТ-ийн хүрээний үйл ажиллагаа нь Дэлхийн өвийн хорооны шийдвэрийн шаардлагын дагуу дэд төслүүдийг зохих ёсоор үнэлсэн ба үнэлгээний үр дүнг олон нийтэд нээлттэй хүргэх юм. Удирдлага хэрэв Үнэлгээний судалгаагаар санал болгож буй дэд төслүүд нь ноцтой өөрчлөлт, байгалийн амьдрах орчны доройтолд хүргэх нь тогтоогдвол Байгалийн амьдрах орчин ҮАБ 4.04-т заасны дагуу Банкны зүгээс Монгол Улсын Засгийн газарт дэд төслүүдийг цаашид үргэлжлүүлэхгүй байхыг зөвлөмж болгоно.

33 *Зөвлөлдөх уулзалт ба мэдээллийг түгээх.* Удирдлага УУДБХОДТ нь Банкны бодлого, журамд заасны дагуу хэрэгжиж байгаа болохыг мэдэгдэж байна. Төслийн баримт бичиг нь Англи хэл дээр тараагдсан ба дэд төслүүдийн Ажлын даалгавар нь УУДБХОДТ-ийн БОНУБ-ны хамт Монгол хэлээр орчуулагдсан байна. Банкны бодлогын дагуу урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааг түгээхэд Монгол Улсын Засгийн газар нь давуу эрхтэй бөгөөд, удирдлага Бодлогын баримт бичигт тусгасны хажуугаар мэдээллийг түгээх ажилд Засгийн газарт аль болох дэмжлэг үзүүлж байсан болно. Банк мөн Төслийн удирдлагын нэгж, орон нутгийн мэргэжилтнүүд болон Хүсэлт гаргагчдаас 1 хүнийг оруулсан холбогдох оролцогчдын бүлгүүдийн хооронд тохиролцоо хийхэд дэмжлэг үзүүлж байв.

34 БОННБҮ-ний Ажлын даалгаврын талаарх зөвлөлдөх уулзалт 2015 оны 1 дүгээр сард Улаанбаатар хотод зохион байгуулагдсан юм. Удирдлага эдгээр үйл ажиллагаанд холбогдох талуудын оролцогчдын тоог “хангалттай”, бөгөөд цаашдын зөвлөлдөх уулзалтуудыг төслийн нөлөөлөлд нэрвэгдэх орон нутгийн иргэдийг хамруулах байдлаар зохион байгуулна гэдгийг тэмдэглэж байна. Банк санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС-ын БОННБҮ-ний үйл ажиллагааны явцад олон нийтийн зөвлөлдөх уулзалт зохион байгуулах цагийн хуваарь, шинжээчдийн багийг иргэдтэй хамтран ажиллах боломж олгох “зөвлөлдөх уулзалтын замын зураг” боловсруулахад төсөлд мөн тусалсан. Удирдлагын шийдвэрийн дагуу, зөвлөлдөх уулзалтууд нь дэд төслийн нөлөө үзүүлэх орон нутгийн оролцогчдыг тэмдэглэсэн байр зүйн зураглалыг үндэслэн “улсын хилийн заагаас үл хамааран” доод урсацын дагуу нэрвэгдсэн бүлгүүдийг хамруулан Оросын нутаг дэвсгэрт мөн зохион байгуулах юм.⁷

⁷ Удирдлагын хариу: 29, 30

35. Удирдлага мөн “бүх талуудын оновчтой оролцоог үргэлжлүүлэн үнэлж” ба “санал болгож буй дэд төслүүдийн талаарх үндэслэлтэй санаа зовоосон асуудлууд, оролцогчдын зүгээс тавьсан асуултын талаар иж бүрэн Үнэлгээний судалгаа хэрэгжүүлэхэд Хүлээн авагчийг дэмжинэ”⁸ хэмээн дурджээ. Мөн зөвлөлдөх уулзалтууд, түгээлт болон үнэлгээний судалгааг зохих журмын дагуу хийх нь Банкны бодлого, журамд нийцэж байгаа болохыг энд нэмж оруулсан байна.⁹

D. ОХУ, Монголд ажилласан томилолт

36. Хяналтын Хорооны дарга Ганзола Кастро дэ ла Мата, хорооны гишүүн Зэйнаб Эл Бакри болон үйл ажиллагаа хариуцсан ахлах мэргэжилтэн Татьяна Тассони нар 2015 оны 5 дугаар сарын 3-9-ний өдрүүдэд ОХУ, Монгол Улсад томилолтоор ажилласан болно. Ажлын хэсэг ОХУ-д Байгаль нуурын өмнөд бүс нутаг болон БН Буриад Улсын нутаг дэвсгэр дэх Сэлэнгэ мөрний адаг орчмоор зочилж, Хүсэлт гаргагчид, тэдний төлөөлөл болон бусад нөлөөлөлд өртөх орон нутгийн бүлгийн гишүүдтэй уулзсан юм. Улаан-Үд хотод багийнхан Байгалийн нөөцийн яамны албаны хүмүүс, Буриад улсын Байгалийн нөөцийн яам, Загас агнуурын холбооны агентлаг, болон Усны нөөцийн холбооны агентлагийн хүмүүстэй уулзлаа. Монгол Улсад Эрдэнэт хот болон Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагаанд өртөж болзошгүй гол газраар зочилж, Хүсэлт гаргагчид, тэдний төлөөлөл болон бусад нөлөөлөлд өртөж болзошгүй нутгийн бүлгийн гишүүдтэй уулзсан. Багийнхан Улаанбаатар хотод ДБ-ны Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газрын удирдлага, ажлын хэсэг, Засгийн газрын байгууллагууд болон УУДБХОДТ-ийн ТУН-ийн албаны хүмүүстэй уулзаж ярилцав.

37. Хороо дээр дурдсан хувь хүмүүс болон бүлгүүдээс өөрийн үзэл бодол, мэдээлэл, ойлголтын талаар тодорхой ойлголт өгөхийг хүссэн. Хорооны зүгээс хүмүүстэй уулзаж, тэдэнтэй үзэл бодлоо илэн далангүй солилцох боломж олгосонд Монгол Улсын Засгийн газар, ОХУ-ын БН Буриад улсын Засгийн газарт талархлаа илэрхийлж байна. Мөн Хүсэлт гаргагчид, нөлөөлөлд өртсөн хүмүүс, Улаанбаатар хот дахь Дэлхийн Банкны суурин төлөөлөгчийн газрын ажилтнуудад цаг гарган, асуудлын талаар ярилцаж, холбогдох мэдээллээр хангасанд талархлаа илэрхийлжээ. Ялангуяа ОХУ болон Монгол Улс дахь Дэлхийн Банкны суурин төлөөлөгчийн газрын ажилтнуудад ложистикийн зохицуулалт хийж үнэлж баршгүй дэмжлэг үзүүлснд талархаж байна.

ОХУ-д ажилласан томилолтын үеэр хийсэн ажиглалтууд

38. Орос улсад хийсэн энэхүү томилолтын явцад хорооны ажлын хэсэг Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагааны улмаас Сэлэнгэ мөрний ай сав, Байгаль нуурт үзүүлж болзошгүй нөлөөлөлд ихээр санаа зовниж буйгаа илэрхийлсэн нутгийн оршин суугчид, нийгмийн бүлгийн төлөөллүүд, болон орон нутгийн засаг захиргааны хүмүүс зэрэг хэд хэдэн Хүсэлт гаргагчидтай уулзсан. Гишүүд маш олон талын ноцтой асуудлуудыг сонсож, далан байгуулснаар Байгаль нуурын усны түвшин багасч, Сэлэнгэ мөрний урсгал өөрчлөгдөн ялангуяа зуны улиралд хүрээлэн буй орчин, айл өрхийн амьжиргаа, соёлын өв, болон орон нутгийн эдийн засагт учруулах хохирлын үр дүнгийн талаар санаа зовниж байгааг сонслоо.

39. Экологийн нөхцөл байдлын тухайд, Хүсэлт гаргагчид болон Оросын орон нутгийн засаг захиргааны байгууллагууд, Шүрэнгийн УЦС нь голын усны байгалийн эргэлтийг өөрчлөх, Сэлэнгэ мөрний жилийн усны урсац ба цутгаланг дахин хуваарилах зэргээр өөрчлөгдөхөд санаа зовниж байлаа. Тэдний үзэж байгаагаар, эдгээр өөрчлөлтүүд нь аль хэдийнэ эмзэг болсон Байгаль нуурын онцлог экосистемийг гэмтээхэд нөлөөлж, аливаа голын жилийн урсац түүний экологийн нэгдлийн нэг чухал баталгаа болдог ажээ. Урсацын дахин хуваарилалт нь загасны халдварт өвчин дэгдэх, Сэлэнгэ мөрний адгийн намгархаг газар доройтолд өртөх, нуурын эрэг орчим сүйдэх зэргээр их хэмжээний хортой нөлөө үзүүлж болно. Тэд мөн аливаа далан нь Байгаль нуурын биологийн төрөл зүйлийг хамгаалахад гол үүрэг гүйцэтгэж буй Сэлэнгэ мөрний адаг орчмын гүехэн хэсэгт зайлшгүй нөлөө үзүүлнэ гэдгийг нэмж тэмдэглэсэн байна. Эдгээр гүехэн устай хэсэг нь усны шүүлтүүрийн үүрэг гүйцэтгэдэг тул дэлхийд алдартай Байгаль нуурын усыг цэвэр тунгалаг болгохын зэрэгцээ, цөөн тоогоор тархсан болон ховордсон омуль

⁸ Удирдлагын хариу: 29, 30.

⁹ Удирдлагын хариу: 30.

зэрэг загасны үр төл өсч торних нөхцлийг бүрдүүлдэг байна.

40. Орос дахь Хүсэлт гаргагчид Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагаа нь тэдний амьжиргаа болон орон нутгийн эдийн засагт хор хохирол учруулж болзошгүй талаар тайлбарлаж байв. Багийнхантай уулзсан загасчин хэлэхдээ далан нь гол, нуурын усны түвшинг багасгаснаар ялангуяа зуны улиралд загасчлахад, тэр дундаа омуль загас барихад их хүндрэлтэй болгох талаар санаа зовж байгаагаа илэрхийлж байв. Тэд, далан нь ундны хэрэгцээгээ хангадаг худаг аль хэдийнэ ширгэж эхэлсэн байдлыг улам бүр дордуулан, аялал жуулчлалын хувьд түгшүүртэй нөхцөл байдлыг бий болгоно гэдэгт итгэлтэй байлаа. Иргэд далангийн үйл ажиллагаанаас болж өвлийн цагт тосгон, тариан талбай болон бэлчээр усанд автуулж, голын голдрил аль хэдийнэ нарийсч байгаатай ижил үйл явдал болно гэдэгт итгэлтэй байна.

41. Соёлын өвд үзүүлэх нөлөөллийн хувьд, БН Буриад улсад христийн “Хуучны итгэгчид” хэмээх урсгалын дэлхийн хамгийн том бүлэг байдаг, тэд Сэлэнгэ мөрний ай саваар амьдарч, мөрөн, далайн ус нь тэдний амьдралын эх үүсвэр болдог байна. Тэдгээр хүмүүсийн үзэж байгаагаар Шүрэнгийн УЦС-ын бүтээн байгуулалт болон үйл ажиллагаа нь маш олон нийгмийн бүлгүүд орлогын эх үүсвэрээ алдсаны улмаас дүрвэх, бүлэг хоорондын харилцаа тасрах, тэдний амьдралын уламжлалт хэлбэрээ алдах зэргээр нөлөөлж соёл болон шашны өв аюулд өртөхөөс санаа зовж байна.

42. Оросын Хүсэлт гаргагчид УУДБХОДТ-ийн хүрээнд хийгдсэн үнэлгээний судалгааны өөр өөр шатан дахь зөвлөлдөх уулзалт болон оролцооны асуудалд санаа зовж байгаагаа илэрхийлж байв. Тэд төслийн баримт бичиг нь Орос хэлээр орчуулагдаагүй учраас Оросын талын оролцогчид үйл явцын талаар мэдээлэлгүй, мөн 3 дахь үе шатны Ажлын даалгаварын талаарх сүүлийн зөвлөлдөх уулзалтад тэднийг урьж оролцуулаагүй талаар гомдол гаргасан юм. Тэд Шүрэнгийн УЦС-ын талаар Англи хэл дээрх ТЭЗҮ-ний Ажлын даалгаварт саналаа хүргүүлсэн боловч нэгийг ч тусгаагүй гэдгийг баталж байлаа. Тэд УУДБХОДТ нь Монгол, Орос аль ч хэлээр иргэдийн санал хүсэлт хүлээж авах, шийдвэрлэх механизм байдаггүйг мөн тэмдэглэсэн билээ.

Монголд ажилласан томилолтын үеэр хийсэн ажиглалтууд

43. Монголд хийсэн томилолтын үеэр ажлын баг Шүрэнгийн УЦС-ын нөлөөлөлд автаж болзошгүй байгаа Сэлэнгэ мөрний эрэг дээрх чухал орчноо алдахаас санаа зовниж буй Монголын Зөгийн аж ахуй эрхлэгчдийн холбооны төлөөлөлтэй уулзлаа. Тэдний тухайд, энэхүү газар нутаг нь олон төрлийн цэцэгсээр баялаг бөгөөд Монголын Зөгийн аж ахуй эрхлэгчдийн томоохон хувийг орон нутгийн олон арван хүн бүрдүүлдэг байна. Тэд олон зүйлийн ховордсон, орон нутгийн шинжтэй ургамал устаж болзошгүй байгаад сэтгэл зовниж байгаагаа мөн илэрхийлж байв.

44. Хорооны гишүүд Шүрэнгийн УЦС-ын төслийн үйл ажиллагаанд өртөж болзошгүй газар нутагт зочлон нутгийн иргэдтэй уулзсан юм. Нутгийн иргэд энэхүү санал болгож буй төслийн улмаас нүүлгэн шилжүүлж магадгүй гэсэн цуу яриа сонссон гэдгээ тэмдэглэж байв. Тэд амь, амьжиргаанд нь нөлөөлж болзошгүй нөлөөлөлд санаа зовниж буйгаа илэрхийлээд, санал болгож буй төсөл болон нутгийн иргэдэд хэрхэн нөлөөлөх талаар ямар ч мэдээлэл аваагүй болохоо мэдэгдсэн.

45. Хорооны ажлын хэсгийн гишүүд Улаанбаатар хотод Сангийн яам, Эрчим хүчний яам, БОНХАЖЯ-ны мэргэжилтнүүд болон ТУН-ийн ажилтнуудтай уулзав. Төрийн байгууллагын мэргэжилтнүүд Монгол орны эрчим хүчний өнөөгийн нөхцөл байдал, уул уурхайн салбарын хөгжлийн хэрэгцээнд Шүрэнгийн УЦС-ын гүйцэтгэх үүргийн талаарх байр сууриа хатуу илэрхийлж байлаа. Тэд түүнчлэн УУДБХОДТ-ийн тусламжтай гүйцэтгэж буй үнэлгээний үр дүнгээс хамаарч Шүрэнгийн УЦС-ийн төсөл үргэлжлэх эсэх эцсийн шийдвэр гарах болно гэдгийг мэдэгдсэн. Мөн ТЭЗҮ судалгаа болон БОННБҮ хийгдэж дууссан тохиолдолд төслийн хувийн хөрөнгө оруулалт эсвэл төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн зарчмаар санхүүжүүлж болно гэдгийг илэрхийлсэн. Мөн Монгол Улсын Засгийн газар төрөл бүрийн бие даасан сангуудаас санхүүжилт эрэлхийлж байгааг мэдэгдсэн юм.

46. ТУН-ийн ажилтнууд нарийвчилсан бичиг баримтаа хорооны ажлын багтай хуваалцсан. Шүрэнгийн УЦС-ын БОННБҮ-ний Ажлын даалгаврын төслийн талаар 1 дүгээр сард хийсэн олон нийтийн зөвлөлдөх уулзалтын үеэр хүлээн авсан саналуудыг нэгтгэх явц одоогоор дуусаагүй болохыг тэд хорооны ажлын багт мэдээлсэн.

Ф. Техникийн нийцтэй байдал

47. Хүсэлтийн техникийн нийцтэй байдал нь 1999 оны Тодруулгын 9 хэсэгт заасан шалгуурын дагуу тодорхойлогдсон бөгөөд бусад хүчин зүйлсийн талаарх ажиглалт нь Хорооны зөвлөмжийг дэмжиж байна. Энэ утгаараа хороо Хүсэлт нь бүх зургаан техникийн нийцтэй байдлын шалгуурыг хангаж байгаад сэтгэл хангалуун байв:

- Шалгуур (а): “Нөлөөлөлд өртсөн тал нь зээлдэгчийн нутаг дэвсгэрт оршин суудаг, ижил бэрхшээл, ашиг сонирхолтой 2 буюу түүнээс дээш хүмүүсээс бүрдэнэ.” Хороо хүсэлт гаргагчдын бүрэлдэхүүнд УУДБХОДТ-ийн үйл ажиллагаанд өртөж болзошгүй Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт амьдарч буй нийгмийн бүлгийн гишүүдээс багтсаныг баталж байна. Хороо мөн ОХУ-ын нутаг дэвсгэрт амьдарч байгаа хүсэлт гаргагчид нь сөрөг нөлөөнд орж болзошгүй гэдгийг нотолж байна. Тиймээс хороо энэ шалгуурыг хангасан гэж үзэж байна.

- Шалгуур (б): “Хүсэлт нь Банк өөрийн үйл ажиллагааны бодлого, журмаа ноцтой зөрчиж байгааг, эсвэл хүсэлт гаргагчид материалын сөрөг нөлөө үзүүлж байгааг нотлох ёстой.” Хүсэлт гаргагчид нь УУДБХОДТ-ийн хүрээнд Үнэлгээний судалгаа нь санхүүжигдэж буй дэд төслүүд хэрэгжвэл, эрсдлийн болон хэмжүүрийг багасгах шинжлэх ухааны үнэлгээ дутмаг, төслийн хувилбаруудад шинжилгээ хийгээгүй, хуримтлагдах болон хил дамнасан нөлөөллийн үнэлгээг багтаагаагүй болон дэд төслүүдийн сонголтын үйл явц нь хангалтгүй байсан зэрэг учир шалтгаануудын улмаас Хүсэлт гаргагчид хохирол учруулж магадгүй гэж нотолж байна. Хүсэлт гаргагчид иргэдийн аж амьдрал, соёлын өв цаашлаад тэдний амьдарч буй орчинд хүнд хохирол учруулж болзошгүй гэдэгт итгэлтэй байв. Хүсэлт гаргагчид дэд төслүүдийн нөлөөлөлд өртөж болзошгүй бүлгүүдэд зориулсан зөвлөлдөх уулзалт, мэдээлэл түгээх үйл ажиллагаанд зориулсан УУДБХОДТ-ийн санхүүжилт хангалтгүй байсан гэдгийг батлан хэлсэн. Хүсэлтэд эдгээр зөрчлүүд нь Банкны үйл ажиллагааны хэд хэдэн бодлого, журамд нийцэхгүй байгааг нотолсон байна. Тиймээс хороо энэ шалгуурыг хангасан гэж үзэж байна.

- Шалгуур (в): “Хүсэлт нь Удирдлагын анхааралд хүргэсэн асуудал нь Хүсэлт гаргагчийн бодлоор Удирдлага хангалттай хариулт өгөөгүй, эсвэл банкны бодлого, журмыг дагах алхам хийгээгүй болохыг батлах ёстой.” Хороо хүсэлт гаргагчид хүсэлт гаргах хүртэлх хугацаандаа уг асуудлын талаар олон удаа Банкны анхааралд хүргэж байсныг баталж байна. Тиймээс хороо энэ шалгуурыг хангасан гэж үзэж байна.

- Шалгуур (г): “Асуудал нь худалдан авах үйл ажиллагаатай холбогдох ёсгүй.” Хороо хүсэлт нь худалдан авах үйл ажиллагаатай холбогдоогүй тул шалгуурт нийцсэн гэж үзэж байна.

- Шалгуур (д): “Холбогдох зээл нь хаагдаагүй эсвэл ихэнх нь зарцуулагдаагүй байх.” Хүсэлт хүлээн авах үед төсөл 31 хувийг зарцуулсан байв. Төслийн хаагдах хугацаа нь 2016 оны 9 дүгээр сарын 30 юм. Тийм учраас энэ шалгуур шаардлага хангасан байна.

- Шалгуур (е): “Хороо тухайн асуудлын талаар өмнө нь дүгнэлт гаргаж байгаагүй, хэрвээ тийм бол, тухайн үед өмнөх хүсэлтэд мэдэгдээгүй шинэ баримт орсон эсвэл хүсэлт гаргах хүртэлх хугацаанд мэдэгдээгүй байсан талаар хүсэлтэд дурьдсаныг батлах.” Хороо хүсэлтэд хамаарах асуудлаар өмнө нь зөвлөмж гаргаж байгаагүй гэдгээ мэдэгдсэн тул шалгуурт нийцэж байна.

48. Хороо нь Хүсэлт гаргагчийн Хүсэлтэд дурьдагдсан томоохон цар хүрээтэй нотлогдохуйц баримтанд суурилсан техникийн нийцтэй байдлын нотолгоо, Хүсэлт гаргагчийн нэхэмжлэлийн дүгнэлтэнд хорооны үнэлгээг оруулаагүй болохыг тэмдэглэж байна.

Г. Хорооны ажиглалт

49. Хорооны дүгнэлт нь хүсэлт, удирдлагын хариулт, нэмэлт нотлох баримт болон Орос, Монголд ажилласан томилолтын явцад цуглуулсан баримтанд үндэслэсэн болно. Хорооны Үйл ажиллагааны журамд зааснаар, Хороо нь зөвлөмжөө гаргахдаа хүсэлт ба төсөл хоёрын хоорондох хохирлыг баталсан үнэмшилтэй баталгаа бүхий уялдаа холбоотой эсэх, учруулсан хохирол болон Банкны дүрэм зөрчсөн нь ноцтой эсэх, удирдлага нь асуудалд зүй зохистой хандсан эсэх, эсвэл зөрчил дутагдлын талаар мэдэж байсан, хүсэлт гаргагчдын санааг зовоосон асуудлуудад анхаарч тэдгээрийг засаж залруулах талаар мэдэгдэл хийсэн эсэх зэргийг авч үзсэн болно. Эдгээр асуудлыг доор авч үзлээ.

УУДБХОДТ-ийн үйл ажиллагаа, болзошгүй хохирол хоорондын холбоо хамаарал

50. Хүсэлт нь Орхон Говь төсөл болон Шүрэнгийн УЦС-ын Үнэлгээний судалгаа ба зөвлөлдөх уулзалтын үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй асуудлыг хөндөн гаргасан байна. Хүсэлт гаргагчдын гарган тавьж байгаагаар УУДБХОДТ-ийн үйл ажиллагааны хэрэгжилт тэр дундаа Орхон Говь төсөл, Шүрэнгийн УЦС төслийн Үнэлгээний судалгааны явцад Банкны удирдлага холбогдох үйл ажиллагааны бодлого, журмыг дагаж мөрдөөгүйгээс урган гарсан гэж үзжээ.

51. Удирдлага өөрийн хариундаа Хүсэлт гаргагчийн нэхэмжлэлд дурьдсан хохирол нь төслийн дэмжих үнэлгээний судалгааны ажлаас илүүтэйгээр УУДБХОДТ-ийн хүрээнд хийгдсэн дэд төслүүдийн барилгын бүтээн байгуулалт болон үйл ажиллагаанаас бий болох асуудалд илүү холбогдох тул Хүсэлтийг “нягтлах шаардлагагүй” гэж дурдсан байна. Удирдлагаас Банк нь дэд төслүүдийн бүтээн байгуулалтын санхүүжилтэд хамааралгүй бөгөөд санхүүжүүлэх үүрэг хүлээгээгүй болохоо тэмдэглэж байна. Энэ нь хүсэлтэнд дурдсан хохирол нь үнэлгээний судалгаанаас шалтгаалахгүй бөгөөд “Монгол Улсын Засгийн газраас санал болгож буй дэд төслүүдийг үргэлжлүүлэх эсэх шийдвэр гаргахад үйлчлэхгүй.” Удирдлагын зүгээс үнэлгээний судалгааг санхүүжүүлэх нь Банкны бодлого, журмыг мөрдөөгүйгээс Хорооны шийдвэрт шаардсан бодит буюу болзошгүй хохирол учруулж болохыг тодорхойлж мэдэхгүй байна.”¹⁰

52. Хороо үнэлгээний судалгаа, хохирлын шалтгаан хоорондын тохиолдлын уялдаа холбоо байх боломжийн тухай асуудлыг магадласан юм. Хороо нь Банк дэд төслүүдийг санхүүжүүлэхгүй, тийм үүрэг хүлээгээгүй бөгөөд УУДБХОДТ нь зөвхөн дэд төслүүдийн үнэлгээний судалгаанд дэмжлэг үзүүлж байгаа гэсэн удирдлагын байр суурийг ойлгон, нотолж байна.

53. Хороо хэрэв Банк энэхүү дэд төслүүдийг санхүүжүүлсэн бол УУДБХОДТ-ийн хүрээнд Орхон Говь төсөл, Шүрэнгийн УЦС-ын төслүүдийн санхүүжигдсэн үнэлгээний судалгаанууд нь ердийн үед хэрэгждэг стандарт төслийн бэлтгэл үйл ажиллагаатай ижил түвшинд байна гэж үзлээ. Түүнчлэн, Хороо Засгийн газрын мэргэжилтнүүдээс хэрэв Үнэлгээний судалгаагаар төслийг үргэлжлүүлж боломжтой гэсэн дүгнэлт гарвал Монгол Улсын Засгийн газар нэмэлт ТЭЗҮ болон нөлөөллийн судалгаа шаардахгүйгээр сүүлийн санхүүжилтийн шатанд шилжинэ гэж ярихыг сонссон. **Тиймээс, Хороо нь УУДБХОДТ-ийн 3 дахь үе шатыг хэрэгжүүлэхдээ Банкнаас хэрэгжүүлдэг стандарт Хөрөнгө оруулалтын төслийн бэлтгэлийн үе шаттай адил, хариуцлагын ижил стандарттай байх ёстой гэж үзэж байна.** Энэ байр суурийг доор нарийн тайлбарлана.

54. Хороо УУДБХОДТ-өөр санхүүжсэн үнэлгээнүүд нь салбарын өргөн асуудал, үндэсний стратеги, эсвэл өргөн цар хүрээтэй үнэлгээний ажил биш гэдгийг онцолж байна. Харин тэдгээр нь хороо албаны хүмүүстэй уулзахдаа мэдэгдэж байсанчлан, тухайлсан дэд төслүүдийн техник дизайныг гаргах төслийн ТЭЗҮ, БОНУ бөгөөд Монгол Улсын Засгийн газар бүтээн байгуулалтыг үргэлжлүүлэх эсэхээ шийдвэрлэх юм. Шүрэнгийн УЦС-ын Ажлын даалгаврын талаарх Хорооны дүгнэлтийн адилаар, БОННБУ нь дэд төслүүдийн хүрээнд боловсруулах байгаль орчин нийгмийн үнэлгээ, нөлөөллийг бууруулах төлөвлөгөөний үндсэн загвар болж болно. Түүнчлэн, байгаль орчин, нийгмийн төлөвлөгөө нь УУДБХОДТ-ийн БОНУБ-д багтсан удирдамж болон ерөнхий бүтцийг дагах юм.

¹⁰ Удирдлагын хариу 15-р хуудас

55. Энэ агуулгын хувьд, Хороо УУДБХОДТ-ийн БОНУБ-д дурьдсанчлан “дагалдан хийх ТЭЗҮ судалгаа, ТХХТ-ийн хэлэлцээр, тодорхойлогдсон төслүүдийн ирээдүйн хэрэгжилт нь БОНУБ -гийн асуудал болох”¹¹ ба “Сангийн яамны харьяа ТУН нь БОНУБ хэрэгжүүлэх бүрэн хариуцлага хүлээн (1-р хавсралт, БОННБҮ-ний Ажлын даалгаврын 5-р хавсралт болон бусад хавсралт) БОНУБ-ийн дагуу тэднийг хэрэгжүүлэх ба баримт бичгийн аюулгүй байдлын бэлтгэлийн протоколыг багтаасан гэрээний баримт бичгийг нэгтгэсэн байна.” гэж заасан болохыг тэмдэглэж байна.¹²

56. Тиймээс зөвлөлдөх уулзалтын үе шат болон үнэлгээний судалгаа (ялангуяа БОННБҮ)ны аливаа дутагдлыг засахгүй бол, цаашдаа Орхон говь төсөл, Шүрэнгийн УЦС төслийн дизайныг боловсруулахад алдаа гарахад хүргэж, эдгээр алдаа дутагдлыг залруулахад Монгол Улсын Засгийн газраас бие даасан дараагийн алхам хэрэгжүүлэх шаардлагатай болно гэж Хороо үзэж байна. **Үүнээс харахад дэд төслүүдийн хэрэгжилтээс үүдсэн аливаа болзошгүй хохирол нь зөвлөлдөх үе шат, үнэлгээний судалгааны талаарх Банкны бодлого, журмыг биелүүлээгүйтэй илэрхий холбогдож болох юм.**

57. Хорооны бүрэн эрхийн хүрээнд үнэлгээний судалгаа багтах бөгөөд, дээрх судалгаанууд нь өргөн хүрээг хамарсан эсвэл ерөнхий судалгааг багтаасан эсэхээс илүүтэй дэд төслүүдийг бэлтгэхдээ Хүсэлт гаргагчдын санаа зовнисон асуудлаар шаардлагатай алхамуудыг хангалттай авсан байдалд үндэслэн шинжилж болно гэж Хороо дүгнэж байна.

Ноцтой байдлын үл тохирох боломж ба учирч буй хохирлын аль нь хир хөнөөлтэй талаар

58. *Чухал байгалийн амьдрах орчинд учрах болзошгүй хохирол.* Хороо томилолтын хугацаанд олж сонссон ихэнх санаа зовоосон асуудлууд шууд болон шууд бусаар доод урсацын нөлөөллөөс үүсч байгааг тэмдэглэж байна. Тэдгээр нөлөөллүүд нь Сэлэнгэ мөрний урсгалыг өөрчлөх, Орхон говь төсөл ба Шүрэнгийн УЦС төслийн үйл ажиллагаа ба бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаа нь ОХУ-ын нутаг дах Байгаль нуур, Сэлэнгэ мөрний адаг орчмын экологи, гидрологид нөлөөлж болзошгүй юм. Хүсэлт гаргагчдын үзэж байгаагаар УУДБХОДТ нь Сэлэнгэ мөрний сав газарт далан барих газрыг тодорхойлох шаардлагагүй, учир нь эдгээр төслүүд одоогоор байгалийн амьдрах орчныг алдагдуулах нөхөж баршгүй аюул занал бий болгоод байна. Тэд дэд төслүүдийг шалгаруулах явцын талаар дахин дахин асууж, дэд төслүүдийн анхны тодруулга шударга явагдаагүй ба дараа дараагийн шатны үйл явц ч үнэн дүгнэлт гараагүй гэж нэхэмжлэл гаргаж байна.

59. Сэлэнгэ мөрний адаг орчмын газар нь байгалийн чухал ач холбогдолтой амьдрах орчин бөгөөд ба 1994 оноос “Олон улсын намгархаг газар, ялангуяа усны шувуудын амьдрах орчны тухай Конвенц” (Рамсарын конвенц) нь намгархаг газрын олон улсын ач холбогдолтой гэсэн нэрээр олонд танигдсан. Рамсарын конвенцид дурьдахдаа “энэхүү газар нутагт Байгаль нуурын гүехэн устай хэсэг, голын эрэг болон урсгал багтана. Ургамлын хувьд зэгс, нугын хадлангийн өвс, болон бургаснаас бүрдэнэ. Энэхүү газар нутаг нь намгархаг газрын маш ховор газруудын жишээ бөгөөд амьтан ургамлын маш олон төрөл зүйлийг агуулж байдаг” гэсэн байна.

60. Сэлэнгэ мөрний адаг газар нь биологийн төрөл зүйл болон хүний нийгэм аль алинд нь маш чухал эх сурвалж болдог. Олон төрөл зүйлийн амьтад нүүдэллэх, өсч үржих болон усны шувууд гуужих зэрэг зорилгоор энэхүү газар оронд ирдэг байна. Нийт өсч үрждэг галуу, нугас, хунгийн тоо 20 мянгаас 138 мянгад хүрдэг байна. Нийтдээ 5 сая хүртэлх тооны нүүдлийн шувууд мөрний бэлчрийг намар дайрч өнгөрдөг бөгөөд 7300-18300 шувууд өнждөг байна.” Рамсарын конвенцид мөн “өвс хадах, мал бэлчээрлүүлэх, арилжааны болон спортын загасчлал хийх, үхэр халиунд урхи тавих, усны шувуудыг агнах, болон наадам зугаалга зэрэг хүний үйл ажиллагаа нь гол мөрний зохицуулалтын үр дүнд гидрологийн дэглэм ба голын усны түвшин нэмэгдэх (Байгаль нуур) зэрэг нь бэлчрийн экосистемд үзүүлэх голлох аюул юм” хэмээн онцолсон байна.

61. Сэлэнгэ мөрний цутгалан нь Байгаль нуурын эрэгт орших Дэлхийн өвд бүртгэгдсэн газар

¹¹ БОНУХ, х

¹² БОНУХ, х 17

нутаг юм. ЮНЕСКО-д бүртгэгдсэнээр “3,15 сая га талбай нутаг дэвсгэртэй Байгаль нуур нь дэлхийн хамгийн өндөр настай (25 сая жил), хамгийн гүнзгий (1,700 м) нуур юм. Дэлхийн хөлдөөгүй цэвэр усны 20%-ийг агуулж байдаг байна. “Оросын Галапагос” хэмээн нэрлэгдсэн энэхүү далайн насжилт болон тусгаарагдсан байдал нь дэлхийн хамгийн баян хамгийн гайхамшигтай цэнгэг усны ургамал, амьтдыг бий болгосон байна.

62. Байгаль нуур болон Сэлэнгэ мөрний адаг хавийн экологийн эрүүл мэнд нь цутгах болон гадагш урсах усны эргэлт болон гидрологийн урсгалаас шууд хамаарна. Цутгал нь ерөнхийдөө Сэлэнгэ мөрөн бөгөөд Оросын Ангар мөрөн эх авдаг байна. 2008 онд Солонгосын Байгаль орчны хүрээлэнгээс хийсэн “Сэлэнгэ мөрний сав газрын цогц усны удирдлагын загвар”¹³ хэмээх иж бүрэн судалгаанд Сэлэнгэ мөрөн Байгаль нуурын нийт усных нь 50 хувийг цутгадаг бөгөөд нийлүүлдэг бөгөөд Орос, Монголын хил орчимд энэ тоо 23 хувь болж, бусдыг нь Оросын нутгаас нийлсэн олон цутгалангууд бүрдүүлдэг гэдгийг дурдсан байна. Сэлэнгэ мөрний гидрологийн дэглэмээр Монголын хилээс Байгаль нуур хүртэлх газар нутгийн ус цутгалтын хэмжээ нь бага устай өвлийн үед 30 м³/сек, харин үерлэсэн зуны үед 7,620 м³/сек-ийн хооронд хэлбэлзэж байна. Байгаль нуураас Ангар мөрөн рүү урсаж буй доод урсацад хэд хэдэн эрчим хүч үйлдвэрлэх усан цахилгаан станц байгуулах зэргээр Оросын эрх баригчид зохицуулан ашиглаж байна.

63. Сэлэнгэ мөрний урсгалаас Байгаль нуур болон Сэлэнгэ мөрний адаг орчмын газрын эрүүл мэндэд үзүүлэх чухал байдалд Орхон говь төсөл ба Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагаа ба бүтээн байгуулалтаас үзүүлж болзошгүй нөлөөлөл нь, **санал болгож буй дэд төслүүдийн хэрэгжилтийн зохисгүй байдал ноцтой аюул учруулж болохыг Хороо тэмдэглэж байна.**

64. *Зөвлөлдөх уулзалт ба мэдээллийг түгээх.* ОХУ болон Монгол Улсад хийсэн томилолтын хугацаанд Хорооны ажлын хэсэг Орхон Говь төсөл болон Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагааны нөлөөлөлд өртөж болзошгүй орон нутгийн байгууллага, нийгмийн бүлгүүд, иргэний нийгмийн байгууллагуудтай хийх зөвлөлдөх уулзалт дутмаг байгаа талаар байнга сонсож байв. Ярилцлага өгч буй хүмүүс дэд төслүүдийн тодорхойлолтын талаар болон эхний шатны үнэлгээнд оролцогчын хувиар оролцож чадаагүйдээ харамсаж байв. Орост, Хорооны ажлын баг далангийн бүтээн байгуулалтаас Оросын нутаг дэвсгэрт үүсэх нөлөөллийн тухай баримт Орос хэлээр орчуулагдаагүй талаар иргэний нийгэм, төрийн болон орон нутгийн байгууллагуудаас олон тооны гомдол хүлээж авлаа. Түүнчлэн, 2015 оны 1 дүгээр сард болсон Шүрэнгийн УЦС-ын БОННБҮ-ний Ажлын даалгаврыг талаарх үйл ажиллагаанд Оросын иргэний нийгмийн байгууллага болон төрийн байгууллагуудын төлөөллийг урьж оролцуулаагүй талаар дурдаж байв. Тэд Оросын талыг төлөөлсөн нэг хүн нь хэдий мэдлэг боловсрол сайтай ч, нөлөөлөлд өртөж буй нийгмийн бүлгүүдийн үзэл бодлыг хангалттай гаргаж чадаагүй гэдэгт итгэлтэй байгаагаа илэрхийлж байв.

65. Дээрх хоёр оронд, нөлөөлөлд өртөж болзошгүй нутгийн иргэд тэр дундаа Сэлэнгэ мөрний адаг болон Байгаль нуур оршдог Буриад улсын орон нутгийн байгууллага Удирдлагын хариунд дурдсан урьдчилсан ТЭЗҮ судалгааг багтаасан Үнэлгээний судалгаа олон нийтэд нээлттэй болгохгүй байх вий гэдэгт санаа зовж байгаагаа илэрхийлж байсан юм. Хүсэлт гаргагчид өөрсдөө үзэж танилцсан БОННБҮ-ний Ажлын даалгавар зэрэг баримт бичигт өөрсдийн санал бодлоо тодорхой илэрхийлж явуулсан боловч тэдний санаанууд дэмжигдээгүй талаар мөн санал бодлоо нэмсэн. Тэд санал хүлээн авах арга замын талаар тодруулж байв. Монголд, Хорооны ажлын багийнхан Шүрэнгийн УЦС-ын үйл ажиллагаанаас шалтгаалан усанд автаж болзошгүй бүлгийнхэнтэй уулзсан ба тэд далангийн талаарх төлөвлөгөө, тэдний амьдрал, амьжиргаанд нөлөөлж болзошгүй төслийн үйл ажиллагааны талаар мэдээлэлгүй байгаа талаараа хэлж байв. Хороо ТУН-ийн ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаас Сангалтай багийн иргэдийг нүүлгэн шилжүүлэх эсэх талаар ТЭЗҮ болон байгаль орчин, нийгмийн судалгааны техникийн эцсийн нөхцлөөс хамаарч шийднэ гэснийг ойлгож байна. Зөвлөлдөх уулзалт болон бэлтгэл ажлын талаарх ямар нэгэн мэдээлэл тэдэнд болон тэдний төлөөлөлд хүрээгүй байв.

¹³ http://www.unep.ch/etb/areas/pdf/NISD%20partnership%20project_Phase1%20Report%5B1%5D.pdf

66. *Банкны бодлого, журманд нийцүүлэх асуудлууд.* Банкны аюулгүйн бодлого нь байгаль орчны болон нийгмийн судалгаа явуулж байгааг батлах зорилгоор зарчим, заалтуудыг тогтоосон бөгөөд төслийн болзошгүй нөлөөллөөс зайлсхийх эсвэл бууруулах зохих арга хэмжээг тодорхойлсон гэдгийг Хороо тэмдэглэж байна. Бодлого нь төсөлд оролцогч талуудын оролцоо болон хэлэлцүүлгийг шаардсан хатуу зүйл заалтуудыг агуулсан байна. Ялангуяа Хүсэлт гаргагчдын илэрхийлсэн холбогдох асуудлууд нь Хүрээлэн буй орчны үнэлгээ (ҮАБ/БЖ 4.01) болон Байгаль орчны (ҮАБ/БЖ 4.04) тухай бодлоготой холбоотой юм. Хүрээлэн буй орчны үнэлгээний талаарх бодлого нь Банкны санхүүжүүлсэн дэд төсөл зэргийг оролцуулсан төслийн талаар тодорхой заалтуудыг агуулсан ба дэд төслийн хүрээлэн буй орчны үнэлгээ нь ОР 4.01-ний шаардлагын дагуу хийгдэх ёстой гэж тусгажээ. Бодлогын баримт бичиг нь төслийн үйл ажиллагааны нөлөөлөлд өртөх иргэд болон орон нутгийн төрийн бус байгууллагатай төслийн хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөллийн талаар ойлгомжтой хэлээр, эдгээр зөвлөгөө нь хүртээмжтэй хэлбэрээр цаг тухайд нь ач холбогдолтой хэлэлцүүлэг хийх талаар маш тодорхой тусгагдсан юм.

67. Байгалийн амьдрах орчны талаарх Дэлхийн Банкны бодлогод дурьдсанаар Банк нь *“зохистой сонголт байхгүй бол байгаль орчны ноцтой өөрчлөлт үзүүлэх төслийг дэмжихгүй[...]* Хэрэв байгаль орчны үнэлгээнээс төсөл нь байгаль орчныг их хэмжээгээр хувиргах буюу доройтуулна гэж үзвэл, төсөл нь Банк хүлээн зөвшөөрөгдөхүйц зөөлрүүлэх арга хэмжээ оруулсан[...]

Байгаль орчинд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй төслийг дэмжих эсэхээ шийдэхдээ Банк зээлдэгчийн байгалийг хамгаалах болон хор хөнөөлийг бууруулах зохистой арга хэмжээг хэрэгжүүлэх чадварыг харгалзан үзнэ.” ҮАБ 4.04 нь мөн байгалийн амьдрах орчинд нөлөөлөх төслийн хэлэлцүүлэг болон оролцооны шаардлагад орон нутгийн төрийн бус байгууллага болон нутгийн иргэдийн үзэл бодол, үүрэг, эрхийг харгалзан үзэх талаар маш тодорхой тусгасан бөгөөд бөгөөд иргэдийг ийм төслүүдийн төлөвлөлт, дизайн гаргах, хэрэгжилт, ажиглалт, үнэлгээнд оролцуулах талаар тусгасан байна.

ЮНЭСКО-гийн Дэлхий өвийн хөтөлбөрийн томилолтын ажлын тайлан

68. 2014 онд Доха хотноо болсон Дэлхийн өвийн Хорооны 38 дахь удаагийн хуралдаанаар Монгол Улсын Засгийн газар *“Сэлэнгэ болон Орхон голын даланг байгуулахыг судалж үзсээр байгаа”* гэж тэмдэглэсэн байна. Тиймээс уг Хяналтын хороо нь *“ХТНҮЦ (Хүн төрөлхтний нийтлэг үнэ цэнэ)-д эдгээр төслөөс үзүүлэх хуримтлагдах нөлөөллийг багтаасан болзошгүй нөлөөллийг зохих ёсоор үнэлэхээс нааш эдгээр голуудад аливаа далан барихгүй”* байхыг Монгол Улсаас хүсэмжилсэн байна. 2015 оны 4 дүгээр сард Дэлхийн өвийн хорооны хүсэлтээр Дэлхийн өвийн хөтөлбөрөөс *“далангийн төслүүдийн хамрах хүрээ, хэмжээ болон статусыг хянан үзэж, эдгээр төслөөс Байгаль нуурд үзүүлж болзошгүй нөлөөллийн талаарх хэлэлцүүлгийг төлөвлөлтийн эхэн үед явуулах”* зорилгоор судалгааны ажил явуулсан болно.¹⁴ 4 дүгээр сард явуулсан энэ ажил нь энэхүү Хянан шалгалт явуулах хүсэлтэд багтсан асуудлуудтай төстэй асуудлуудыг хамарсан, мөн Олон улсын байгаль хамгаалах холбоо (ОУБХХ)-нд байрлах Дэлхийн өвийн хөтөлбөрийн ажилтнуудтай хэлэлцсэн тул Хяналтын хорооноос шалгалт явуулах шаардлагатай эсэх талаар зөвлөмж гаргахаасаа өмнө ДӨХ-ны тайланг хянан үзэх нь нэн чухал гэж үзэн, дээр дурдсанчлан энэхүү Тайлан, зөвлөмжийг өргөн барихыг хойшлуулсан юм.

69. Томиллолтын ажлын үр дүнд гарсан ДӨХ-ийн тайлан¹⁵ нь биологийн төрөл зүйл болон экологийн процесс гэх мэт Байгаль нуурын бүрэн бүтэн байдалд *“төслүүдээс үзүүлж болзошгүй нөлөөллүүдэд тодорхой үнэлгээг багтаах”, Шүрэнгийн УЦС, ОГТ болон Сэлэнгэ мөрөнд барих гэж буй гурав дахь усан цахилгаан станцын болзошгүй хуримтлагдах нөлөөллийг үнэлэх зорилгоор Шүрэнгийн УЦС болон ОГТ-ийн БОННБҮ-ний ажлын даалгаврыг шинэчлэн боловруулахыг уриалсан болно.* Уг тайланд Монгол Улс болон ОХУ-ыг Байгаль нуурын усны менежментийн чиглэлээр хамтын ажиллагаагаа үргэлжлүүлэн бэхжүүлж, Байгаль нуурт

¹⁴ (WHC-14/38.COM/16 Доха, 2014 оны 7-р сарын 7, дараахаас үзэх боломжтой

<http://whc.unesco.org/archive/2014/whc14-38com-16en.pdf> хамгийн сүүлд, 2015 оны 6-р сарын 15-нд өөрчлөлт орсон

¹⁵ <http://whc.unesco.org/en/documents/137186>

нөлөөлөл үзүүлж болзошгүй аливаа усны эрчим хүчний болон бусад төсөлд хамтарсан Стратегийн байгаль орчны үнэлгээ боловсруулахыг зөвлөсөн байна.

Удирдлагаас авах арга хэмжээ

70. Хяналтын хороо нь УУДБХОТ төслийн хүрээнд хийгдэх Үнэлгээний судалгаанууд эцэслэгдээгүй, ялангуяа Хүсэлтэд дурдсан байгаль орчин, нийгмийн асуудлуудыг хамрах ТЭЗҮ болон БОННБУ-нүүд нь эхлээгүй байгааг ойлгож байна. Иймээс Хяналтын хороо нь *“Шүрэн болон Орхон Говийн дэд төслүүдийн талаарх үндэслэлтэй асуултууд агуулсан асуудлуудыг дэвшүүлсэнд хүсэлт гаргагч талд талархаж байна”, “эдгээр асуудлуудыг зөвхөн цогц, системтэй байгаль орчин, нийгмийн үнэлгээг ОР4.01-д заасны дагуу хийн авч үзэж, хариуг олох боломжтой юм”* гэсэн Удирдлагын мэдэгдлийг тэмдэглэж байна. *“Хүсэлт гаргагчдын үндэслэлтэй асуудлуудыг эдгээр үнэлгээний судалгаанд оруулж хянан үзэх болно”* гэж Удирдлага нэмсэн байна.¹⁶

71. Шүрэнгийн УЦС-ын БОННУ-ний Ажлын даалгаварын /АД/ төсөлд “Банкны үйл ажиллагааны бодлого 4.01 болон бусад холбогдох байгаль орчин, хамгааллын бодлогуудыг дагаж мөрдөн.....сайн зохион байгуулалттай олон нийттэй зөвлөлдөх хөтөлбөрөөр дэмжих” -ийг шаардаж буйг Хяналтын хороо онцолж байна. АД-ын төсөлд далан болон голын усны байгалийн урсацын хоорондын харьцаа, Шүрэнгийн УЦС-аас ЮНЕСКО-гийн Дэлхийн өв болох Байгаль нуур, Рамсарын конвенцод орсон Сэлэнгэ мөрний адаг газарт хөрс шороо зөөвөрлөгдөн тунахаас үүдэх нөлөөллийг үнэлэх, мөн “Сэлэнгэ голд дараагийн 20 жилд төлөвлөсөн бүхий л усан болон усны эрчим хүчний дэд бүтцүүд болон дор хаяж Сэлэнгэ мөрний адаг газар болон Байгаль нуур хүртлэх газар нутгийг хамруулсан” хуримтлагдах нөлөөллийн үнэлгээ хийх гэх мэт бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг тусгасан юм. Түүнчлэн энэхүү АД-ын төсөлд “олон улсын нэр хүнд бүхий усны эрчим хүчний салбарын техник, байгаль орчин болон нийгмийн чиглэлээрх олон улсын мэргэжилтнүүдээс бүрдсэн, ТЭЗҮ болон БОННУ-ний үр дүнг хянаж үзэх” Шинжээчдийн багийг байгуулах шаардлагатай гэж үзсэн байна.

72. Зөвлөлдөх ажлын хувьд Удирдлага нь *“БОННУ-ний зөвлөхүүдийг сонгон авсны дараа төслийн нөлөөлөлд өртөх оролцогч талуудтай дэлгэрэнгүй зөвлөгөөн хийнэ”* гэж онцолж буй ба АД-ын төсөлд голын доод урсацын нөлөөлөлд өртөж болзошгүй иргэдтэй зөвлөлдөх үүднээс төслийн нөлөөллийн бүсийг тогтоох оролцогч талын зураглалыг гаргана гэж тусгасан байна. Иймээс Хяналтын хороо нь томилгоот ажлынхаа үеэр ОХУ-д оршин суугаа Хүсэлт гаргагчид Шүрэнгийн УЦС-ын БОННУ-ийн АД-тай холбоотой зөвлөлдөх үйл явцад оролцох боломжгүй байгаа ба одоог хүртэл төрөлх хэл дээр төслийн баримт бичгүүдийг авах боломжгүй байгааг онцолсон юм. Шүрэнгийн УЦС-ын БОННУ-ний АД-ын төслийг Орос хэл рүү орчуулсан байгаа ч олон нийтэд ил болгоогүй гэж Хяналтын хороо ойлгож байна. Баримт бичгүүдийг орчуулах нь эдгээр оролцогч талуудтай бодитой зөвлөлдөх үйл явцад шаардлагатай урьдчилсан нөхцөл бөгөөд Байгаль орчны үнэлгээний талаар ҮАБ4.01-т шаардсан байгаа болохыг Хяналтын хороо тэмдэглэж байна. Хяналтын хороо нь ТУН-тэй хийсэн уулзалтын дараа БОННУ-ний АД-ын талаар Хүсэлт гаргагчдаас ирүүлсэн саналыг хүснэгт хэлбэрээр нэгтгэсэн ба шинэ АД-г тусгагдах болохыг ойлгож буй юм.

Хорооны зөвлөмж ба дүгнэлт

73. Хорооны ажлын баг Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийн улсын тогтвортой цэвэр эрчим хүчний эх үүсвэр болон баталгаатай усны хангамжийг хангах чухал ач холбогдол, мөн Монгол орны өнөөгийн нөхцөл байдалд эрчим хүч үйлдвэрлэхэд нүүрсийг ихээр хэрэглэдэг асуудлын талаар Монгол Улсын Засгийн газрын албан тушаалтнуудын тууштай үзэл бодлыг сонссон юм. Мөн Хороо үндэсний уул уурхайн баялгийн нөөцийг олборлох эрчим хүчний эх үүсвэрийн чухал хэрэгцээ, энэ нөөц нь улс орны эдийн засагт асар том, эерэг нөлөө үзүүлэхийг ойлгож байна.

¹⁶ Удирдлагын хариу: 30

74. УУДБХОДТ-ийн хүрээнд судалж буй Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийг тодруулсан үйл явц, Сэлэнгэ мөрний сав газарт далангийн асуудлыг авч үзэх ёсгүй талаар тэдний байр суурь болон Орост болон Орос хэлээр зөвлөлдөх хэлэлцүүлгийн дутагдалтай байдлын талаар Хүсэлт гаргагчдын асуудлыг Хороо тэмдэглэж байна. Түүнчлэн Хороо дэд төслүүдийн сонголт нь УУДБХОДТ эхлэхээс өмнө 2012-2013 онд хэрэгжиж дууссан Азийн хөгжлийн банкаас санхүүжүүлсэн Эрчим хүчний салбарын төлөвлөгөөнд суурилж хийсэн эрчим хүчний эх үүсвэрийн хувилбарт үндэслэн талаарх Удирдлагын хариултыг тэмдэглэж байна. Санал болгож буй Шүрэнгийн УЦС-ын шинжилгээ, урьдчилсан болон жинхэнэ ТЭЗҮ боловсруулах үед нөхцөл байдлын хувилбаруудыг харьцуулан авч үзэх талаар Удирдлага нэмж тэмдэглэжээ.

75. Үйл ажиллагааны журмын дагуу Хороо хүсэлтэд дурьдсан болзошгүй хор хөнөөл болон төслийн хооронд үнэмшилтэй уялдаа холбоо байгаа эсэхийг тогтоосон бөгөөд, болзошгүй хор уршиг нь ноцтой шинж чанаргүй байна. Банкны аюулгүй бодлогод заасны дагуу үр нөлөөний нарийн дүн шинжилгээ болон бууруулах арга хэмжээ нь Хүсэлт гаргагчдын эмээж буй хор хөнөөл тохиолдохгүй байх ба хамгааллын бодлогод тавигддаг стандартуудыг хангах нь эдгээр эрсдэлийг хангалттай бууруулах юм.

76. ХорооЗасгийн газрын албан тушаалтнууд болон Банкны ажилтнуудтай хийсэн Хорооны ажлын хэсгийн уулзалтаар дэд төслүүдийн байгаль орчин болон нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөл тодорхой биш болохыг тэмдэглэж, мөн Үнэлгээний судалгааны эцсийн үр дүнг үндэслэн Банк зөвлөмж гаргах болохыг тэмдэглэж байна. Энэ талаар, Монгол Улсын Засгийн газар дэд төслүүдийг үргэлжлүүлэх эсэх асуудалд Банкны зөвлөгөөг дагахаар төлөвлөж байгааг онцлон тэмдэглэжээ.

77. Өмнөх хэсэгт тэмдэглэсэнчлэн Хүсэлт гаргагчдын ТЭЗҮ болон БОННУ-ний үйл явцад гаргасан асуудалд анхаарал хандуулах нь хүмүүс болон хүрээлэн буй орчинд учирч болох засч болшгүй хор хөнөөлөөс зайлсхийхэд нэн тэргүүний ач холбогдолтой Удирдлагын үүрэг даалгаврыг Хороо тэмдэглэж байна. Хороо амин чухал усан орчин нь хуваалцсан, байгаль орчин болон нийгмийн нөлөөлөл нь улс орон даяар тэгш буюу нэгэн жигд болоогүй үед хил дамнан хамтын ажиллагаа чухал ач холбогдолтой бөгөөд Монгол болон Орост үр дүнтэй хэлэлцүүлэг зохион байгуулах хэрэгтэй болохыг онцолж байна.

78. Эцэст нь дүгнэхэд, Хороо дээр дурьдсан болзошгүй хор хөнөөл болон бодлого баримтлахтай холбогдсон асуудлууд, Хүсэлт гаргагчдын тавьсан асуудлыг Ажлын даалгаврын бэлтгэл ажлын үлдсэн үе шат болон Шүрэнгийн УЦС болон Орхон Говь төслийн ТЭЗҮ ба БОННУ-ний судалгааны хэрэгжилтийн үед нарийвчилсан шинжилгээ хийх асуудлыг хариуцах Удирдлагын мэдэгдэл, үүрэг даалгаврыг онцолж байна. Хороо төслийн хэрэгжилтийн дараагийн шатанд Хүсэлт гаргагчдын тавьсан асуудалд анхаарал хандуулах асар их боломж олгож байгаа бөгөөд, бүх оролцогч талуудыг хамруулсан ач холбогдолтой хэлэлцүүлгийг Оросын нутагт мөн зохион байгуулах зэрэг шаардлагатай залруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх талаар авч үзсэн юм.

79. Тиймээс Хороо Банкны үйл ажиллагаанд хяналт тавих эсэх талаар зөвлөмж гаргахаа хойшлуулсан болно. Хороо энэхүү Зөвлөмжийг тухайн үеийн хэлэлцүүлгийн үйл явцын чанарын нөхцөл байдал болон, ТЭЗҮ ба БОННУ-ний судалгааны үйл явц, цар хэмжээ, хамрах хүрээ зэргийг үнэлсний дараа нэг жилийн хугацаанд гаргана.